

МУЗЕЇ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ – особливі групи спеціалізованих музеїв, що функціонують у дошкільних, загальноосвітніх, профес. (профес.-техн.) навч. закладах, позашкільних виховних установах, ін-тах, ун-тах. Перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України (МОН України) та не є юридичними особами.

Один із перших М. при з. о. виник у 1683 р. в Оксфордському ун-ті (музей Ашмола). Його організаційна структура, розроблена на інтеграції навч. та дослідницької складової й публічних виставок започаткувала триєдність, яка нині вважається аксіомою в музейному середовищі. Забезпечення доступу громадськості до музею знаменувало його відкритість суспільству, і згодом ця традиція від саме університетських музеїв перейшла до всіх ін. музеїв.

Передумови зародження вітчизняних М. при з. о. виникли наприк. XVIII – в першій пол. XIX ст., коли в навч. закладах почали формуватись природничо-наук. колекції, мюнцкабінети, зібрання археологічних матеріалів, творів мистецтва, колекції приладів та механізмів, що мали істор. цінність, тобто всього того, без чого навч. процес та пов'язана з ним дослідна робота були б неможливими. Перші в Україні М. при з. о. були створені у Харківському ун-ті (засн. 1805) та Київському ун-ті Св. Володимира (1834). У 2-й пол. XIX – на поч. XX ст. масове створення музеїв різних профілів при навч. закладах пов'язане з диференціацією наук, оновленням навч. планів, зміною дидактичних систем, удосконаленням методики викладання, розвитком музеєзнавства. 20-ті, 60–80-ті роки XX ст. – час бурхливого розвитку мережі шкільних музеїв, розвитку теорії та методики їх діяльності.

Нормативна база діяльності М. при з. о. формувалася в процесі їхнього розвитку, але юридичне закріплення правового статусу розпочалось у 1974 р. з прийняттям Положення про шкільний музей, що оновлювалось у 1985, 1997, 2006 та 2014 рр. Зміни вносило й затверджувало МОН України, яке здійснює наук.-метод. та організаційний супровід діяльності М. при з. о. (безпосередньо – Укр. держ. центр нац.-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді). Як соціокультурне явище М. при з. о. зазнали неодноразових трансформацій, зважаючи на виклики часу; кожен період їх розвитку віддзеркалює ідеологію та систему цінностей гуманітарного поля держави.

Загальна кількість музеїв, що перебувають на обліку в органах управління освітою областей та м. Київ станом 2019 р. становить 4130, з них: за типами закладів освіти (загальної середньої – 3762, профес.-техн. (профес.) – 175, дошкільної – 40, позашкільної – 153; за профілями та видами (історичних – 2304, археологічних – 2, краєзнавчих – 607, природничих – 34, літературних – 179, мистецьких – 58, етнографічних – 627, технічних – 8, галузевих – 54). У вищих навч. закладах станом на 2011 р. діяло 495 музеїв.

Музейні зібрання М. при з. о. мають унікальну регіональну специфіку, зорієнтовані на цільову категорію – учнівську й студентську молодь, відіграють важливу роль у навч. процесі та житті місцевих громад. Серед провідних напрямів діяльності – пошуково-дослідницький, експозиційний, освітній, інформаційний, проектний; форм роботи – тематичні заняття, участь у громадських проєктах, екскурсії, тематичні виставки, зустрічі з випускниками й учасниками пам'ятних подій, музеєзнавчо-краєзнавчі квести, конференції, експедиції, дні відкритих дверей, музейні свята, створення тематичних сторінок у соціальних мережах. Між спеціалізацією навч. закладу та профілем його музею існує тісний зв'язок. Досить поширені геологічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні музеї та музеї історії навч. закладу. Лише при Київському нац. ун-ті імені Тараса Шевченка 10 таких музеїв. Серед них – музей Історії ун-ту, Археологічний, Зоологічний та ін.

Лит.: 1. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України // Краєзнавство. 2011. № 3. 2. Омельченко Ю. Розвиток учбових музеїв. Київ, 1988. 3. Муравська С. Особливості фінансування музеїв вищих навчальних закладів: історично-компаративний аналіз українського та європейського контексту // Праці Центру пам'яткознавства. 2012. Вип. 21. 4. Наказ Міністерства освіти і науки України № 987 від 16.07.2019 р. «Про підсумки проведення огляду музеїв при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». 5. Самойленко Л. Актуальні проблеми правового статусу університетських музеїв у контексті розвитку української духовності та державотворення // Vita Antiqua. 2009. № 7–8. 6. Казанцева Л. В.

Сучасний портрет українського університетського музею — погляд секції UMAC при ICOM України // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика. Ніжин, 2012.

О. П. Міхно

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА — напрям музейної діяльності і наук. дисципліна. Термін виник у першій третині ХХ ст. в Німеччині на позначення особливого напрямку музейної діяльності. Вперше в такому контексті термін «М. п.» зживається у 1931 р. в книзі «Музей—Освіта—Школа» нім. педагога Г. Фрейденталя (1894–1975). Передумовами виникнення М. п. був вплив реформаторської педагогіки та визнання музею як освітньої інституції. Ідею про освітнє призначення музею першим сформулював нім. педагог А. Ліхтварк (1852–1914), запропонувавши принципово новий підхід до відвідувача музею як до учасника діалогу. Фундаментом М. п. є музейно-пед. концепція нім. педагога Г. Кершенштайнера (1854–1932), в якій основою музейної комунікації визнано музейну експозицію, побудовану за пед. принципом: відповідність логіці базової науки, рівню сприйняття відвідувача і меті навчання. Оформлення М. п. в особливу наук. дисципліну відбулося в Німеччині у 1970-х роках. Об'єкт М. п. — культурно-освітні аспекти музейної комунікації, предмет — методи, форми і особливості пед. впливу музею на різні категорії відвідувачів (незалежно від віку, рівня освіти та інших соціальних факторів), щоб їхня взаємодія з культурною спадщиною була найбільш ефективною. Це передбачає активізацію сприйняття, розвиток креативності (тобто здатності до творчості) і стосується усіх сфер музейної діяльності. У змісті М. п. виділяється кілька аспектів: практична культурно-освітня діяльність музею, реалізація різних освітніх завдань, пов'язаних з обслуговуванням відвідувачів (виставкові проекти, інформаційне забезпечення, екскурсії, творчі майстерні тощо); вдосконалення методології та методики реалізації освітньої функції музею щодо різних категорій відвідувачів; наук. дослідження принципів комунікативної політики музеїв.

В Україні М. п. з'являється у 1920-х і розвивається, зважаючи на виклики часу та систему цінностей гуманітарного поля держави. На сьогодні в Україні відсутні теоретико-методол. узагальнюючі праці з М. п., чітко не визначене предметне поле

та понятійний апарат; спостерігається розрив між наявними теоретико-методол. працями та практикою впровадження форм і методів М. п. Водночас укр. музейниками й педагогами напрацьовано значний досвід, який наразі не систематизовано й не узагальнено. Як навч. дисципліна «Музейна педагогіка» викладається при підготовці фахівців з музеєзнавства та культурології у кількох закладах вищої освіти, проте спільної навч. програми, посібників чи електронних засобів навчання немає.

За відсутності наук. установ, які б здійснювали моніторинг та ґрунтовно розробляли укр. музеєзнавчий контент, цими питаннями займається строката фахова музейно-пед. спільнота: лабораторія музейної педагогіки Львівського нац. у-ту імені Івана Франка, Укр. центр розвитку музейної справи, фестиваль «Арсенал ідей» (Мистецький Арсенал) та Всеукр. музейні фестивалі (Дніпровський істор. музей ім. Д. Яворницького), щорічна наук.-практ. конф. «Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи» (Києво-Печерський Нац. істор.-культ. заповідник), освітні програми для дітей та молоді провідних музеїв України тощо.

Значну роль у розвитку М. п. відіграє Пед. музей України. На сайті музею з метою моніторингу та прогнозування розвитку М. п. в Україні створено електронний ресурс «Музейна педагогіка», де презентовано електронну бібліотеку; освітні програми укр. музеїв; матеріали музеєзнавчих конф., семінарів; навч. програми для гуртків; досвід діяльності шкільних музеїв та матеріали музейних експедицій.

Лит.: 1. Гайда Л. Розвиток музейної педагогіки в Україні // Позашкілья. 2012. № 10. 2. Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2009. Вип. 1. 3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне, 2011. 4. Караманов О. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного середовища в Україні // Шлях освіти. 2012. № 2. 5. Електронний ресурс «Музейна педагогіка». URL: http://pmu.in.ua/category/museum_pedagogics/.

О. П. Міхно

МУЗИКА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ — реалізує духовний вплив на особистість, спрямований виховувати художні уподобання, смаки, цінності, ідеали, розвивати емоційну чуйність, доброту, співчуття.